

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL เพื่อพัฒนาทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาสำหรับครูในโรงเรียนอัลอิสลามียะห์ จังหวัดนราธิวาส เป็นลักษณะการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญการวิจัย ดังนี้ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL เพื่อพัฒนาทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาสำหรับครูโรงเรียนอัลอิสลามียะห์ จังหวัดนราธิวาส 2) เพื่อเปรียบเทียบความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสื่อการสอน และทัศนคติต่อการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาของผู้เข้ารับการฝึกอบรมก่อนและหลังการฝึกอบรมโดยใช้ชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL เพื่อพัฒนาทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาสำหรับครูโรงเรียนอัลอิสลามียะห์ จังหวัดนราธิวาส 3) เพื่อประเมินทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาของผู้เข้ารับการฝึกอบรมโดยใช้ชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL เพื่อพัฒนาทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาสำหรับครูโรงเรียนอัลอิสลามียะห์ จังหวัดนราธิวาส 4) เพื่อศึกษาความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมโดยใช้ชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL เพื่อพัฒนาทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาสำหรับครูโรงเรียนอัลอิสลามียะห์ จังหวัดนราธิวาส

ส่วนวิธีดำเนินการวิจัย มีการดำเนินการ 6 ขั้นตอน สามารถสรุปได้ดังนี้ 1) การศึกษาและสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย 2) การกำหนดกลุ่มตัวอย่างได้แก่ ครูอิสลามศึกษาจำนวน 6 คน 3) การพัฒนาชุดฝึกอบรม ประกอบไปด้วย หลักสูตรฝึกอบรม แผนการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม เครื่องมือวัดและประเมินผลการฝึกอบรม 4) การทดลองใช้ชุดฝึกอบรมใช้แบบกลุ่มเดี่ยว มีการวัดก่อนและหลังการทดลอง ระยะเวลาในการทดลอง ได้จัดฝึกอบรมระหว่างเดือน พฤษภาคม – กรกฎาคม พ.ศ.2560 เป็นเวลา 3 เดือน โดยจัดการฝึกอบรม 5 ครั้ง ใช้เวลาฝึกอบรมทั้งหมด 19 ชั่วโมง วิทยากรในการฝึกอบรมได้แก่ ผู้วิจัย สถานที่ในการทดลอง ศึกษาตึกงาน ที่โรงเรียนพิระยานาวินคลองหินวิทยา จ.ปัตตานี และจัดการฝึกอบรมที่โรงเรียนอัลอิสลามียะห์ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง มีดังต่อไปนี้ ชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL เพื่อพัฒนาทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาสำหรับครูโรงเรียนอัลอิสลามียะห์ จังหวัดนราธิวาส แบบทดสอบความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสื่อการสอนก่อนและหลังการฝึกอบรม แบบวัดทัศนคติต่อการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษา ก่อนและหลังการฝึกอบรม แบบประเมินทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษา แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการฝึกอบรม 5) การจัดกระทำข้อมูล ด้านหลักสูตรฝึกอบรม แผนการฝึกอบรม และสื่อประกอบการฝึกอบรม ใช้ค่าเฉลี่ยการประเมินความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญ ส่วนด้านเครื่องมือวัดและประเมินผลการฝึกอบรม ใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) จากผู้เชี่ยวชาญ 6) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้ สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) เปรียบเทียบผลที่ได้จากการฝึกอบรม ก่อน (Pre-test) หลัง (Post-test) โดยใช้สถิติ Wilcoxon แบบ Wilcoxon Signed Rank Test

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL เพื่อพัฒนาทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาสำหรับครูโรงเรียนอัลอิสลามียะห์ จังหวัดนราธิวาส 2) เพื่อเปรียบเทียบความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสื่อการสอน และทัศนคติต่อการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษา ก่อนและหลังการฝึกอบรมโดยชุดฝึกอบรมฯ 3) เพื่อประเมินทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาของผู้เข้ารับการฝึกอบรมโดยใช้ชุดฝึกอบรมฯ และ 4) เพื่อสอบถามความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมโดยใช้ชุดฝึกอบรมฯ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูอิสลามศึกษา จำนวน 6 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ ชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL เพื่อพัฒนาทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาสำหรับครูโรงเรียนอัลอิสลามียะห์ จังหวัดนราธิวาส ประกอบไปด้วย หลักสูตรฝึกอบรม แผนการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม และเครื่องมือวัดผลและประเมินการฝึกอบรม ได้แก่ แบบทดสอบความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสื่อการสอนก่อนและหลังการฝึกอบรม แบบวัดทัศนคติที่มีต่อการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษา ก่อนและหลังการฝึกอบรม แบบประเมินทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษา และแบบสอบถามความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมโดยใช้ชุดฝึกอบรม ผลการศึกษาพบว่า 1) ชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL เพื่อพัฒนาทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาสำหรับครูโรงเรียนอัลอิสลามียะห์ จังหวัดนราธิวาส ผ่านเกณฑ์ค่าเฉลี่ยที่กำหนด มีความเหมาะสมและมีความสอดคล้องทุกประเด็น ($\bar{x} = 3.81$, S.D. = .32) และ (IOC = 0.86-1.00) 2) ผลการทดสอบความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสื่อการสอน และผลการวัดทัศนคติที่มีต่อการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษา ก่อนและหลังการฝึกอบรม สรุปได้ว่า ค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 3) ผลการประเมินทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.22$, S.D. = .40) และ 4) ผลการสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อชุดฝึกอบรม ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.40$, S.D. = .36)

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาชุดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาด้วยรูปแบบ FADIL สำหรับครูโรงเรียนอัลอิสลามียะห์ จังหวัดนราธิวาส ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาประมวลและสังเคราะห์เป็นโครงร่างหลักสูตรฝึกอบรม ยกวางแผนการฝึกอบรม จัดทำสื่อประกอบการฝึกอบรม และสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลการฝึกอบรม จากนั้นจึงนำโครงร่างหลักสูตร ยกวางแผนการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ประเมินความเหมาะสม และนำเครื่องมือวัดและประเมินผลการฝึกอบรมได้แก่ แบบทดสอบความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสื่อการสอน แบบวัดทัศนคติต่อการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษา แบบประเมินทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษา และแบบประเมินความพึงพอใจต่อการฝึกอบรม ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ประเมินความสอดคล้อง ซึ่งผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรการฝึกอบรม แผนการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม แต่ละองค์ประกอบ พบว่า มีความเหมาะสมในระดับ มาก ($\bar{x} = 3.81$, S.D. = .32) และผลการประเมินความสอดคล้องของเครื่องมือวัดและประเมินผลการฝึกอบรม พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้อง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (0.86-1.00) ซึ่งมากกว่าเกณฑ์ที่กำหนด

แสดงว่าชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL เพื่อพัฒนาทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาสำหรับครูโรงเรียนอัลอิสลามียะห์ จังหวัดนราธิวาส ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมีความเหมาะสมและมีความสอดคล้องกันทุกประเด็น จึงถือว่าสามารถนำไปใช้ได้

ผลการวิจัยที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะว่า ผู้วิจัยได้พัฒนาชุดฝึกอบรมด้วยการสังเคราะห์ แนวคิดจากหลักการออกแบบการเรียนการสอนรูปแบบ ADDIE ซึ่งเป็นที่นักรออกแบบการเรียนการสอนและนักพัฒนาการฝึกอบรมนิยมใช้เพื่อวิเคราะห์ ออกแบบและพัฒนาให้เป็นผล และยังเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นในด้านวิธีการสอนที่ยึดถือผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมากกว่าวิธีการที่ยึดถือผู้สอนเป็นศูนย์กลาง ส่วนในด้านการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่นั้นผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญถึงลักษณะทั่วไปและลักษณะเฉพาะของแต่ละคน ได้แก่ อายุ ระดับความรู้ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมซึ่งการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่กับเด็กนั้นมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ต้องมีความเหมาะสม เพื่อสามารถทำให้ผู้ใหญมีความรู้สึกที่จะเรียนและเห็นถึงความจำเป็นหรือผลลัพธ์ที่จะได้อันจะส่งผลต่ออาชีพหรือสถานะของตนเองในอนาคต และจากแนวคิดการพัฒนาชุดฝึกอบรม ผู้วิจัยได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของ ไทเลอร์ (คาร์ณ โปรงเงิน, 2550: 21) แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ เป็นไปตามลำดับขั้น ดังนี้ 1) การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรศึกษาจากสังคมศึกษาจากตัวผู้เรียน ข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญในเนื้อหาสาขาวิชา 2) การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้อย่างไร จึงจะช่วยให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ 3) การจัดหาประสบการณ์การเรียนรู้จะต้องมีการสำรวจความสัมพันธ์ทางด้านเวลาและด้านเนื้อหา โดยมีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และ 4) การประเมินผล เป็นขั้นที่จะให้ผู้วางแผนจัดทำหลักสูตร รวมทั้งประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดขึ้นบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้เพียงใด ส่วนด้านแนวคิดเกี่ยวกับสื่อการสอนผู้วิจัยศึกษาเนื้อหาจากเอกสารและบทความที่เกี่ยวข้องพร้อมทั้งศึกษาสภาพปัญหาการใช้สื่อการสอนของโรงเรียนในสามจังหวัดชายแดนใต้และจังหวัดสตูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงสรุปและกำหนดเป็นเนื้อหาที่จำเป็นสำหรับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และทักษะในด้านสื่อการสอน จากนั้นผู้วิจัยจึงได้นำข้อมูลที่ได้อศึกษามาสังเคราะห์และพัฒนาเป็นชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL ซึ่งขั้นตอนการพัฒนาชุดฝึกอบรมดังกล่าวได้มีการจัดเรียงเนื้อหาสาระให้มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร และนำมาจัดลำดับเพื่อมุ่งให้เกิดการเรียนรู้โดยการนำทุกขั้นตอนมาวิเคราะห์ ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญเพื่อสร้างเป็นชุดฝึกอบรมที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ วารุณี อัครโกติน (2554: 138) กล่าวว่า การคัดเลือกเนื้อหาวิชาที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ การจัดลำดับเนื้อหาวิชาที่คัดเลือกควรพิจารณาถึงความเหมาะสมที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้ก่อนหรือหลัง ซึ่งจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรประสบความสำเร็จมากหรือน้อยเพียงใด

และเนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ และมุ่งพัฒนาการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นภายในระยะสั้น ผู้วิจัยจึงได้มีการปรับลดและหลอมรวมรูปแบบของ ADDIE และได้บูรณาการเข้าด้วยกันกับหลักการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ตามทฤษฎีของ โนลส์ (Knowles 1980: 31) ซึ่งได้มีการเพิ่มกระบวนการ ดูงาน (Field Trip) คือ การเปิดโลกทัศน์ เพื่อเพิ่มประสบการณ์และสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง และ ถอดบทเรียน (Lesson Learned) คือ การ

สรุปบทเรียนเพื่อสะท้อนความรู้ความเข้าใจ และเพื่อการขยายผล จากนั้นจึงได้นำมาประมวลสังเคราะห์ เป็นกรอบแนวคิดการวิจัย และพัฒนาเป็นชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL เพื่อพัฒนาทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาสำหรับครูโรงเรียนอัลอิสลามียะห์ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งมีกระบวนการ 5 ขั้นตอน คือ “ดูงาน-คิด-ค้น-ทดลอง-ถอดบทเรียน” (FADIL Model) ดังรายละเอียดคือ

ดูงาน (Field Trip) คือ การเปิดโลกทัศน์ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ และสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้เกิดแรงกระตุ้น สร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ซึ่งสอดคล้องกับหลักการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ตามทฤษฎีของโนลส์ (Knowles, 1980: 31) ด้านความต้องการและความสนใจว่า ผู้ใหญ่จะถูกชักจูงให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีถ้าหากว่าตรงกับความต้องการและความสนใจ เพราะฉะนั้นควรจะมีการเริ่มต้นกระบวนการพัฒนาสำหรับผู้ใหญ่ด้วยการสร้างแรงจูงใจ เพื่อให้มีขวัญและกำลังใจในการเปลี่ยนแปลงตนเองอันจะส่งผลต่อประสิทธิผลในการเรียนรู้ที่ดีขึ้น

คิด (Analyze) คือ กระบวนการที่ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมคิดวิเคราะห์ผ่านกิจกรรมการอบรมโดยมีผู้วิจัยวิจัยเป็นเพื่อนคู่คิด (กัลยาณมิตร) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ตามทฤษฎีของโนลส์ (Knowles, 1980: 31) ด้านสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่ว่า การเรียนของผู้ใหญ่จะได้ผลดีถ้าหากถือเอาตัวผู้ใหญ่เป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอน ดังนั้น หลักสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับผู้ใหญ่ต้องยึดถือตามประสบการณ์และสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่ มิใช่ตัวเนื้อหาวิชาทั้งหลาย

ค้น (Design & Develop) คือ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เข้ารับการฝึกอบรมและผู้วิจัยเพื่อออกแบบและผลิตสื่อการสอนอิสลามศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับหลักการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ตามทฤษฎีของโนลส์ (Knowles, 1980: 31) ด้านการวิเคราะห์ประสบการณ์ ว่า ประสบการณ์ที่ผ่านมาของผู้ใหญ่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่ามากที่สุด ดังนั้น การวิเคราะห์และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันจะสามารถนำมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อไป

ทดลอง (Implement) คือ การทดลองใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาที่ผลิตขึ้น และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพของสื่อระหว่างผู้เข้ารับการฝึกอบรมและผู้วิจัย ซึ่งสอดคล้องกับหลักการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ตามทฤษฎีของโนลส์ (Knowles, 1980: 31) ผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเองว่า ความต้องการที่อยู่ในส่วนลึกของผู้ใหญ่คือ ความรู้สึกต้องการที่จะสามารถทำด้วยตนเอง เพราะฉะนั้น บทบาทของผู้สอนควรจะเป็นผู้สืบทอดหรือค้นหาคำตอบร่วมกับผู้เรียนมากกว่าทำหน้าที่แค่ส่งผ่านความรู้หรือเป็นสื่อสำหรับความรู้แล้วทำหน้าที่ประเมินผลว่าเขาคล้อยตามหรือไม่ ดังนั้น ผู้สอนจะต้องเสริมแรง สนับสนุนในสิ่งเขาคิดและเปิดโอกาสให้ได้แสดงออก

ถอดบทเรียน (Lesson Learned) คือ การสรุปบทเรียนเพื่อสะท้อนความรู้ความเข้าใจที่มีต่อสื่อการสอน และเพื่อการขยายผล ซึ่งสอดคล้องกับหลักการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ตามทฤษฎีของโนลส์ (Knowles, 1980: 31) ด้านความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า บุคคลเมื่อมีอายุเพิ่มมากขึ้น ความแตกต่างในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ด้านความคิด อารมณ์ ร่างกาย ก็จะมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ฉะนั้น ความสามารถในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ในแต่ละชั้น ย่อมเป็นไปตามระดับวัยหรืออายุของ

ผู้ใหญ่แต่ละคน ดังนั้นควรเปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่ได้กลั่นกรองถึงความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์ ที่ได้รับเพื่อสะท้อนเป็นปัจจัยในการแก้ไข พัฒนาและขยายผล

2. ผลการทดลองใช้ชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL เพื่อพัฒนาทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาสำหรับครูโรงเรียนอัลอิสลามียะห์ จังหวัดนราธิวาส พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีคะแนนการทดสอบความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสื่อการสอนหลังการฝึกอบรมสูงกว่าคะแนนการทดสอบความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสื่อการสอนก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และในด้านทัศนคติต่อการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษา พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีค่าเฉลี่ยระดับทัศนคติต่อการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาหลังการฝึกอบรมสูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับทัศนคติต่อการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และในด้านทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีคะแนนเฉลี่ยระดับทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และในด้านความพึงพอใจต่อการฝึกอบรม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีระดับความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งได้สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

ผลการวิจัยที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะว่า จากผลการศึกษาความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม พบว่า จุดแข็งของชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL เพื่อพัฒนาทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาสำหรับครูโรงเรียนอัลอิสลามียะห์ จังหวัดนราธิวาส รายชื่อที่มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในระดับมากที่สุด คือ ด้านเนื้อหาการฝึกอบรมตรงกับความต้องการของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความตั้งใจในการฝึกอบรม ด้านวิธีการฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL ทำให้เกิดความน่าสนใจเพิ่มขึ้น ด้านสื่อประกอบการฝึกอบรมมีความครอบคลุมและมีจำนวนพอเหมาะ และด้านวิทยากรก็ได้ให้ความรู้ได้อย่างชัดเจน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ชุดฝึกอบรม ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นครั้งนี้ ส่งผลต่อความรู้ ทัศนคติ และทักษะ ทำให้ครูอิสลามศึกษามีความรู้ ทัศนคติ และทักษะเพิ่มขึ้นจากเดิม ทั้งนี้เนื่องจากองค์ประกอบของหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ เพราะได้ผ่านการประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องจากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพิจิตรา ธงพานิช (2559: 981) พบว่า หลักสูตรฝึกอบรมที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด จะส่งผลต่อความรู้ความเข้าใจ หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนจุดอ่อนของชุดฝึกอบรม คือ ด้านการฝึกอบรมสอดคล้องกับสภาพลักษณะการใช้งานจริง เนื่องจากว่าระยะเวลาในแต่ละแผนของการฝึกอบรมนั้นอาจน้อยเกินไปและผู้เข้ารับการฝึกอบรมไม่มีประสบการณ์ในการพัฒนาสื่อให้เป็นของตนเองมาก่อน ทำให้เกิดอุปสรรคในการนำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมมาประยุกต์กับการใช้งานจริง และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับลำดับเนื้อหามีความเหมาะสมนั้น อาจเป็นเพราะว่าผู้เข้ารับการฝึกอบรมไม่ชำนาญในด้านการใช้ภาษาไทย ไม่คุ้นกับเนื้อหาที่เป็นภาษาเชิงวิชาการ ทำให้เกิดความสับสนในการทำความเข้าใจกับเนื้อหาที่ได้นำเสนอ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการไปใช้ประโยชน์

1.1 ชุดฝึกอบรมนี้เหมาะสำหรับผู้เข้ารับการฝึกอบรมกลุ่มเล็ก ซึ่งไม่ควรมากกว่า 10 คนเพื่อที่วิทยากรจะได้ให้ความรู้ ความสนใจ เป็นพี่เลี้ยง และกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ทำกิจกรรมได้อย่างทั่วถึงถ้าผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีเกิน 10 คน ควรจะมีวิทยากรหลายคน

1.2 ผู้นำชุดอบรมนี้ไปใช้ ควรพิจารณาถึงงบประมาณในการจัดการฝึกอบรม และข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม เช่น จำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรม ความรู้พื้นฐานของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ฯลฯ

1.3 เมื่อมีการฝึกอบรมโดยชุดฝึกอบรมนี้แล้วควรมีการติดตามผลโดยการกระตุ้น ส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ใช้สื่อการสอนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้การค้นคว้าวิจัยในเรื่องการพัฒนาชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL เพื่อพัฒนาทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษา ได้ประโยชน์อย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยขอเสนอสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

2.1 ควรมีการวิจัยเรื่องการพัฒนาชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL เพื่อพัฒนาทักษะการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษา ด้วยการปรับเพิ่มในด้านสื่อประกอบการฝึกอบรม โดยการเพิ่มภาษาที่เป็นภาษาถิ่นของกลุ่มตัวอย่างเช่น ภาษามลายู หรือภาษาอาหรับ

2.2 ควรมีการวิจัยเรื่องการพัฒนาชุดฝึกอบรมด้วยรูปแบบ FADIL โดยการปรับเพิ่มรูปแบบการเรียนรู้ เพื่อให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

รายละเอียดของรูปแบบการเรียนรู้ที่ปรับเพิ่ม ดังนี้

2.2.1 ก่อนการใช้รูปแบบการเรียนรู้ FADIL ควรจะต้องมีการสำรวจ ทั้งในเรื่องปัญหาและรูปแบบวิธีการฝึกอบรมที่ครูผู้สอนต้องการ (R = Research) ทั้งนี้ เพื่อที่จะได้จัดการฝึกอบรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น

2.2.2 หลังจากได้ปัญหาและความต้องแล้ว ควรจัดกิจกรรมเสริมสร้างพลัง (E = Empowerment) เพื่อกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจในการดำเนินกิจกรรมให้ลุล่วงไปจนสำเร็จ โดยเน้นการสร้างทีมการทำงาน (Team Building) และความรู้สึกของความเป็นเจ้าของโครงการ (Sense of Belonging)

ซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียด คือ

จากรูปแบบการเรียนรู้ FADIL “ดูงาน-คิด-ค้น-ทดลอง-ถอดบทเรียน” (FADIL Model) เป็น RE-FADIL “สำรวจ-สร้างพลัง-ดูงาน-คิด-ค้น-ทดลอง-ถอดบทเรียน”

“R” (Research) **สำรวจ** คือ การสำรวจปัญหาและเปลี่ยนปัญหาให้เป็นโอกาส เพื่อให้เกิดการพัฒนา

“E” (Empowerment) **สร้างพลัง** คือ การส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถควบคุมตนเอง เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่พึงปรารถนา

“F” (Field Trip) **ดูงาน** คือ การเปิดโลกทัศน์ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ และสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้เกิดแรงกระตุ้น สร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม

“A” (Analyze) **คิด** คือ กระบวนการที่ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมคิดวิเคราะห์ผ่านกิจกรรมการอบรมโดยมีผู้วิจัยวิจัยเป็นเพื่อนคู่คิด (กัลยาณมิตร)

“D” (Design & Develop) **ค้น** คือ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เข้ารับการฝึกอบรมและผู้วิจัยเพื่อออกแบบและผลิตสื่อการสอนอิสลาม

“I” (Implement) **ทดลอง** คือ การทดลองใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาที่ผลิตขึ้น และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพของสื่อระหว่างผู้เข้ารับการฝึกอบรมและผู้วิจัย

“L” (Lesson Learned) **ถอดบทเรียน** คือ การสรุปบทเรียนเพื่อสะท้อนความรู้ความเข้าใจที่มีต่อสื่อการสอน และเพื่อการขยายผลต่อไป